UOT 330.

Həmid Kamran oğlu ŞİRİNOV
Doktorant, AKU
shirinov-h@mail.ru
https://doi.org/10.30546/4.71.73001.2025.001.0111

BİZNES MÜHİTİNİN MÜASİR PROBLEMLƏRİ VƏ ONLARIN MÜƏYYƏN EDİLMƏSİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi müasir biznes mühitində əsas problemlərin təhlili və müəyyən edilməsi, onların səbəblərinə diqqət yetirmək və həlli üçün effektiv strategiyalar təklif etməkdir.

İşin metodologiyası biznes mühitindəki müasir problemləri müəyyən etmək və araşdırmaq üçün statistik məlumatların təhlili kimi kəmiyyət üsulları ilə yanaşı ekspert müsahibələri və işlərin təhlili də daxil olmaqla keyfiyyət metodlarının birləşməsindən ibarətdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti biznes mühitində müasir çağırışlara cavab verən, davamlı iqtisadi inkişafı təşviq edən effektiv strategiyalar və islahatları tərtib etmək üçün siyasətçilər və biznes liderləri üçün təsirli anlayışlardan ibarətdir.

Tədqiqatın nəticələri rəqabət qabiliyyətini və əməliyyat səmərəliliyini artırmaq üçün məqsədyönlü həllər təklif etməklə yanaşı, tənzimləyici səmərəsizliklər, texnoloji boşluqlar və bazarın parçalanması da daxil olmaqla müasir biznes mühitində kritik problemləri müəyyən edir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi onun Azərbaycana xas olan müasir biznes çağırışlarının hərtərəfli təhlilində, inkişaf edən iqtisadi mənzərədə tənzimləmə, texnoloji və bazar problemlərini həll etmək üçün innovativ çərçivələr və lokallaşdırılmış strategiyalar təklif etməkdədir.

Açar sözlər: biznes mühiti, iqtisadi mənzərə, lokallaşdırılmış strategiyalar, effektiv.

Giriş

Müasir biznes mühiti sürətli texnoloji tərəqqi, qloballaşma və inkişaf edən istehlakçı tələbləri ilə xarakterizə olunur. Bu dinamik mənzərədə bizneslər tənzimləmə mürəkkəbliyindən tutmuş rəqabət təzyiqlərinə qədər çoxsaylı çətinliklərin öhdəsindən gəlməlidir. Bu problemlərin başa düşülməsi Azərbaycan kimi iqtisadi diversifikasiya və qloballaşmanın əsas məqsədlər olduğu regionlarda davamlı iqtisadi artım trayektoriyasının dəstəklənməsi üçün çox vacibdir. Bu gün biznes mühiti dəyişkənlik, mürəkkəblik və qeyri-müəyyənlik ilə seçilir. Bu amillər texnoloji yeniliklərdən, iqtisadi inteqrasiyadan, ətraf mühitlə bağlı narahatlıqlardan və sosial transformasiyalardan qaynaqlanır. Bu cür dəyişikliklər görünməmiş imkanlar təqdim etməklə yanaşı, həm də əhəmiyyətli problemlər yaradır. Şirkətlər təkcə yerli firmalar tərəfindən deyil, həm də qabaqcıl texnologiyalardan və innovativ biznes modellərindən istifadə edən qlobal oyunçular tərəfindən artan rəqabətlə üzləşirlər. Məsələn, Amazon və Alibaba kimi e-ticarət nəhənglərinin yüksəlişi ənənəvi pərakəndə satış bazarlarını pozdu, bizneslər sürətlə uyğunlaşmağa məcbur etdi və ya köhnəlmə riski ilə üzləşdi [5, s. 67].

Azərbaycanda biznes mühiti qlobal tendensiyaları əks etdirir, eyni zamanda özünəməxsus yerli çağırışları da daşıyır. Ölkənin neftdən asılı iqtisadiyyatdan şaxələndirilmiş, biliklərə əsaslanan iqtisadiyyata keçidi biznes siyasətlərinin və təcrübələrinin yenidən qurulmasını tələb edir. Çətinliklərə bürokratik əngəllər, kiçik və orta sahibkarlıq (KOB) üçün maliyyə imkanlarının məhdudluğu və texnoloji qəbulda boşluqlar daxildir. Bu məsələlərin həlli investisiya cəlb etmək və innovasiyaları təşviq etmək qabiliyyətinə malik möhkəm və rəqabətqabiliyyətli biznes ekosistemi yaratmaq üçün vacibdir.

Davamlı iqtisadi artım müəssisələrin ekoloji çağırışlara uyğunlaşmaq və onların aradan qaldırılması imkanlarından asılıdır. Düzgün işləyən biznes mühiti məşğulluğu, innovasiyaları və sərvət yaratmağı təşviq edən istənilən iqtisadiyyatın əsası kimi xidmət edir. Azərbaycanda hökumət

uzunmüddətli inkişaf strategiyasının, o cümlədən “Azərbaycan 2030: Sosial-İqtisadi İnkişafın Milli Prioritetləri” çərçivəsində biznes mənzərəsinin modernləşdirilməsinin zəruriliyini dərk edib. Bu strategiya sahibkarlıq üçün əlverişli mühitin yaradılmasını, rəqəmsal transformasiyanın gücləndirilməsini və qlobal dəyər zəncirlərinə inteqrasiyanı vurğulayır [1].

Azərbaycan iqtisadiyyatının qarşısında duran mühüm problemlərdən biri tənzimləmənin səmərəsizliyidir. Mürəkkəb qanunvericilik bazaları və icradakı uyğunsuzluqlar xarici və yerli investorları çəkindirə bilər. Qaydaların sadələşdirilməsi və şəffaflığın artırılması sahibkarlığı stimullaşdıra və beynəlxalq investisiyaları cəlb edə bilər. Məsələn, Dünya Bankının Biznes Etmək Asanlığı İndeksi göstərmişdir ki, biznesə başlamaq üçün sadələşdirilmiş prosedurlara malik olan ölkələrdə daha yüksək səviyyədə investisiya və iş yerlərinin yaradılması müşahidə olunur [9]. Bundan əlavə, texnologiya müasir biznes mühitlərində həlledici rol oynayır. Rəqəmsal transformasiyanı qəbul edən ölkələr daha yüksək məhsuldarlıq və innovasiyaya meyillidirlər. Azərbaycan bu sahədə xüsusilə ASAN Xidmət və Rəqəmsal Ticarət Qovşağı kimi təşəbbüslər vasitəsilə irəliləyişlər əldə edib, lakin rəqəmsal vasitələrin sektorlar arasında inteqrasiyasında boşluqlar qalmaqdadır. Bu boşluqların aradan qaldırılması bizneslərə əməliyyatları optimallaşdırmağa və xərcləri azaltmağa imkan verməklə rəqabət qabiliyyətini və davamlılığı artıra bilər.

Şəkil 1. Biznes mühitində mövcud problemlərin müəyyən edilməsi strategiyaları.
Mənbə: *Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W. W. Norton & Company.*

Müasir biznes mühiti həm fürsət, həm də çağırışdır. Azərbaycan üçün bu mühitdə səmərəli naviqasiya əsas maneələrin aradan qaldırılmasını, qlobal təcrübələrdən yararlanmağı, innovasiya və uyğunlaşma mədəniyyətini inkişaf etdirməyi tələb edir. Biznes problemlərinin əsas səbəblərini diaqnostika etməklə, beynəlxalq standartlara uyğun müqayisə aparmaqla və fərdi həll yolları təklif etməklə Azərbaycanda rəqabətədavamlı və dayanıqlı biznes ekosistemi yaratmaq kimi daha geniş məqsədə töhfə verir. Bu da öz növbəsində, ölkənin regionda innovasiya və sahibkarlıq mərkəzi olmaq ambisiyasını dəstəkləyir.

Biznes mühitinin dinamikasını başa düşmək şirkətlərin və iqtisadiyyatların üzləşdiyi çətinlikləri və imkanları müəyyən etmək üçün vacibdir. Biznes təcrübələri, xarici amillər və iqtisadi göstəricilər arasında qarşılıqlı əlaqəni izah etmək üçün müxtəlif nəzəri yanaşmalar işlənib hazırlanmışdır. Bu nəzəriyyələr bizneslərin öz mühitlərinə necə yönləndirilməsi və uyğunlaşması haqqında dəyərli fikirlər verir.

Biznes mühitinin müəyyən edilməsinin nəzəri yanaşmaları

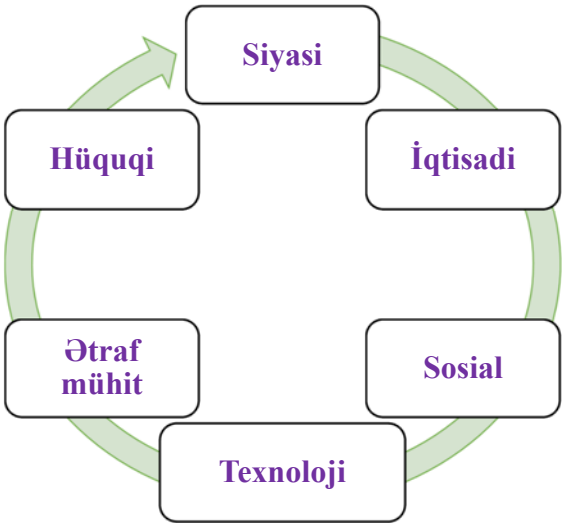
Biznes mühiti geniş mənada biznesin fəaliyyətinə təsir edən həm daxili, həm də xarici amillərin məcmusu kimi başa düşülə bilər. Bu amillər iqtisadi şəraitdən, texnoloji irəliləyişlərdən və tənzimləmə dəyişikliklərindən tutmuş sosial-mədəni dəyişikliklərə və qlobal bazar tendensiyalarına qədər dəyişir. Bu dinamikanı təhlil etmək üçün bir sıra nəzəri çərçivələr hazırlanmışdır.

Porterin beş güc analiz modeli

Michael Porter-in Beş Güc modeli sənayenin rəqabət mühitini təhlil etmək üçün ən çox istifadə edilən modellərdən biridir. Porterin (1980) fikrincə, biznes mühiti beş əsas qüvvə ilə formalaşır: yeni girənlərin təhlükəsi, təchizatçıların sövdələşmə qabiliyyəti, alıcıların sövdələşmə qabiliyyəti, əvəzedici məhsul və ya xidmətlər təhlükəsi və rəqabətli rəqabətin intensivliyi. Bu model şirkətlərin rəqabət təzyiqləri daxilində necə fəaliyyət göstərdiyini və rəqabət üstünlüyü əldə etmək üçün strategiyaları necə inkişaf etdirə biləcəklərini anlamaqda faydalıdır. Azərbaycan kontekstində bu model neft və qaz, kənd təsərrüfatı və istehsalat kimi müxtəlif sektorlarda bizneslərin üzləşdiyi problemləri təhlil etməyə kömək edə bilər [7, s.54].

PESTEL Analizi

PESTEL (Siyasi, İqtisadi, Sosial, Texnoloji, Ətraf Mühit və Hüquq) təhlili biznes əməliyyatlarına təsir edən xarici amilləri araşdırmaq üçün istifadə edilən digər mühüm nəzəri çərçivədir. Model biznes qərarlarının qəbulunu formalaşdıran makro-mühit amillərinin təsirini vurğulayır. Johnson və başqalarına görə. (2017), PESTEL faktorlarını başa düşmək bizneslərə əməliyyat mühitində dəyişiklikləri qabaqcadan görməyə və strategiyalarını buna uyğun uyğunlaşdırmağa kömək edir. Azərbaycanda siyasi sabitlik, iqtisadiyyatın diversifikasiyası, texnoloji mənimsənilməsi və ekoloji davamlılıq biznes mənzərəsinə təsir edən əsas elementlərdir. PESTEL çərçivəsi bizneslərə Azərbaycan kontekstində tənzimləyici dəyişikliklər, bazar dinamikası və texnoloji dəyişikliklər kimi çətinlikləri həll etməyə kömək edə bilər.

Şəkil 2. PESTEL analizi

Mənbə: *Johnson, G., Scholes, K., & Whittington, R. (2017). Exploring Corporate Strategy: Text and Cases. Pearson Education*

İnstitusional Nəzəriyyə

DiMaggio və Powell (1983) tərəfindən hazırlanmış institusional nəzəriyyə biznes davranışının formalaşmasında hökumətlər, hüquq sistemləri və sosial normalar kimi institutların rolunu vurğulayır. Bu nəzəriyyə təklif edir ki, müəssisələr öz fəaliyyətlərini təmin edə və ya məhdudlaşdıra bilən bir sıra institusional məhdudiyyətlər daxilində fəaliyyət göstərirlər. Azərbaycanda tənzimləyici mühit, institusional çərçivələr və biznes mədəniyyəti biznesin aparılmasının asanlığının

müəyyən edilməsində mühüm rol oynayır. İnstitusional nəzəriyyə bəzi sənayelərin niyə inkişaf etdiyini, digərlərinin isə hüquqi və tənzimləyici çərçivələrin təsiri ilə mübarizə apardığını anlamağa kömək edir [4, s.153].

Resurs Əsaslı Görünüş (RBV)

Resurs Əsaslı Görünüş (RBV) rəqabət üstünlüyü və performansın əsas amilləri kimi firmanın daxili resurslarını vurğulayan strateji idarəetmə çərçivəsidir. 1990-cı illərin əvvəllərində Jay Barney kimi alimlər tərəfindən təqdim edilən Resurs Əsaslı Görünüş diqqəti sənaye strukturu kimi xarici amillərdən daxili imkanlara yönəldir və unikal və qiymətli resursları olan firmaların rəqabət üstünlüklərinə nail ola və onları qoruya biləcəyini müdafiə edir [2, s.117]. Resurs Əsaslı Görünüş çərçivəsi müəyyən edir ki, firmanın resursları və imkanları onun strateji mövqeyinin əsasını təşkil edir. Resurslar şirkətin nəzarət etdiyi və strategiyaların hazırlanması və həyata keçirilməsi üçün istifadə etdiyi maddi və qeyri-maddi aktivlər kimi müəyyən edilir. Bunlara fiziki aktivlər, insan kapitalı, brend reputasiyası, texnoloji nou-hau və təşkilat mədəniyyəti daxildir. Davamlı rəqabət üstünlüyünə nail olmaq üçün Resurs Əsaslı Görünüş yerinə yetirməli olduğu dörd kritik meyarı müəyyən edir:

1. Dəyər: Resurslar firmaya fürsətlərdən istifadə etməyə və ya təhdidləri neytrallaşdırmağa imkan verməlidir.
2. Nadirlik: Resurslar rəqiblər arasında unikal və ya az olmalıdır.
3. Təqlidetmə: Resurslar rəqiblərin təqlid etməsi çətin və ya bahalı olmalıdır.
4. Təşkilat: Firma öz resurslarını onların dəyərini əldə etmək üçün effektiv şəkildə təşkil etməlidir.

Məsələn, Apple Inc. öz brend reputasiyasından, innovasiya imkanlarından və məhsulların ekosistemindən nadir və qiymətli resurslar kimi istifadə edir ki, bu da rəqiblərin təkrarlanmasına çətinlik yaradır.

Resurs Əsaslı Görünüş təklif edir ki, firmalar rəqiblərin asanlıqla kopyalaya bilməyəcəyi fərqli resursları toplamaq və istifadə etməklə rəqabət üstünlüyü əldə edirlər. Məsələn, Coca-Cola kimi şirkətlər qiymətli, nadir və təqlid edilməsi çətin olan mülkiyyət formullarından və qlobal paylama şəbəkələrindən faydalanır. Bundan əlavə, bu cür firmalar öz təşkilatlarını bu resurslardan əldə edilən dəyəri maksimuma çatdırmaq üçün strukturlaşdırırlar. Resurs Əsaslı Görünüşün əhəmiyyətli üstünlüyü onun uzunmüddətli perspektividir. Xarici rəqabət təzyiqlərinə cavab verməyi vurğulayan Porterin Beş Qüvvəsi kimi çərçivələrdən fərqli olaraq, Resurs Əsaslı Görünüş firmaları daxilə cəmləməyə və dəyişən mühitlərə uyğunlaşa biləcək bacarıqlar yaratmağa təşviq edir. Bu, Resurs Əsaslı Görünüşü dinamik və texnologiyaya əsaslanan sənayelərdə xüsusilə aktual edir. Resurs Əsaslı Görünüş strateji düşüncənin yenidən formalaşmasında mühüm rol oynasa da, məhdudiyyətsiz deyil. Tənqidçilər onun daxili amilləri həddindən artıq vurğuladığını və bazar tendensiyaları, tənzimləmə dəyişiklikləri və rəqiblərin hərəkətləri kimi xarici dinamikanın əhəmiyyətini aşağı saldığını iddia edirlər. Bundan əlavə, çərçivə operativləşdirmə ilə mübarizə apara bilər - mədəniyyət və bilik kimi qeyri-maddi resursların müəyyən edilməsi, ölçülməsi və idarə edilməsi mürəkkəbdir. Başqa bir tənqid onun resurs hərəkətsizliyi fərziyyəsidir. Bilik və texnologiyanın sürətlə axdığı bugünkü bir-birinə bağlı dünyada resurs təqlidi qarşısındakı maneələr azalıb. Məsələn, rəqiblər resurs əsaslı üstünlüklərin uzunömürlülüyünü azaldaraq, məhsulları tərsinə çevirə və ya bacarıqları təkrarlamaq üçün ixtisaslı işçiləri işə götürə bilərlər.

Resurs Əsaslı Görünüş, xüsusilə innovasiya, əqli mülkiyyət və qeyri-maddi aktivlərin mühüm rol oynadığı kontekstlərdə strateji idarəetmənin təməl daşı olaraq qalır. Müasir tətbiqlərdə Resurs Əsaslı Görünüş dəyişən mühitlərə cavab olaraq firmanın öz resurslarını yeniləmək və uyğunlaşdırmaq qabiliyyətinə diqqət yetirən dinamik imkanlar kimi anlayışlara da şamil edilmişdir. Məsələn, Amazon və Google kimi texnoloji şirkətlər, firmaların öz əsas resurslarını davamlı olaraq yeniləşdirmək və təkmilləşdirməklə rəqabət üstünlüklərini necə qoruya biləcəyini göstərir. Amazonun təchizat zənciri və məlumat analitikası imkanları VRIO meyarlarına cavab verən və rəqibləri qabaqlamaq üçün ardıcıl olaraq təkmilləşdirilən resurslardır.

Resurs Əsaslı Görünüş firmaların öz daxili resursları vasitəsilə rəqabət üstünlüklərini necə inkişaf etdirdiyini və saxladığını anlamağa əhəmiyyətli dərəcədə töhfə vermişdir. Qiymətli, nadir, təkrarolunmaz və mütəşəkkil resurslara diqqət yetirməklə, Resurs Əsaslı Görünüş firmalar üçün strateji mövqelərini təhlil etmək və gücləndirmək üçün möhkəm bir çərçivə təmin edir. Məhdudiyyətlərinə baxmayaraq, Resurs Əsaslı Görünüşün firmaların unikal atributlarını vurğulaması onu rəqabətli mənzərələrdə, xüsusən də sürətlə inkişaf edən sənayelərdə naviqasiya üçün mühüm alətə çevirir. Müvafiq qalmaq üçün çərçivə tənqidlərə cavab vermək və digər strateji modellərdən əldə edilən fikirləri özündə cəmləşdirərək onun mürəkkəb və qloballaşan iqtisadiyyatda strateji düşüncənin təməl daşı kimi qalmasını təmin etmək üçün təkamül etməlidir.

Qlobal və Regional Biznes Problemləri

Qlobal və regional biznes problemləri ilə bağlı araşdırmalar son illərdə əhəmiyyətli dərəcədə genişlənmişdir. Qlobal miqyasda bizneslər texnoloji pozulma, tənzimləmə qaydalarına uyğunluq, kapitala çıxış və dəyişən istehlakçı gözləntiləri daxil olmaqla bir sıra ümumi problemlərlə üzləşirlər. Ən aktual problemlərdən biri rəqəmsal transformasiyanın biznes modellərinə təsiridir. Texnoloji innovasiyaların sürətli tempi şirkətləri davamlı olaraq uyğunlaşmağa məcbur edir və ya geridə qalma riski daşıyır. Brynjolfsson və McAfee'nin (2014) fikrincə, avtomatlaşdırma, süni intellekt və rəqəmsal platformaların yüksəlişi sənayeləri dəyişdirərək bütün dünyada bizneslər üçün həm imkanlar, həm də risklər yaradır.

Digər kritik məsələ davamlılıq və korporativ sosial məsuliyyətə (KSM) artan diqqətdir. İstehlakçılar, investorlar və hökumətlər bizneslərin ekoloji və sosial cəhətdən məsuliyyətli şəkildə fəaliyyət göstərməsini getdikcə daha çox tələb edirlər. Bu gözləntilərə uyğun gəlməyən şirkətlər reputasiyaya ziyan vura və tənzimləyici cəzalarla üzləşə bilər. Azərbaycan kontekstində neft və qaz, istehsal və kənd təsərrüfatı kimi sektorlarda daha dayanıqlı təcrübələrə keçid həm yerli, həm də beynəlxalq bazar tələblərini ödəmək üçün vacibdir.

Regional biznes problemləri baxımından bir çox inkişaf etməkdə olan ölkələr, o cümlədən Qafqaz və Mərkəzi Asiya ölkələri biznesin inkişafında unikal maneələrlə üzləşirlər. Bu problemlərə zəif institusional çərçivələr, maliyyəyə məhdud çıxış və inkişaf etməmiş infrastruktur daxildir. Dünya Bankının (2020) məlumatına görə, bu regionlardakı bizneslər tez-tez bürokratiya, korrupsiya və kiçik və orta sahibkarlığa (KOB) kifayət qədər dəstək verilməməsi ilə mübarizə aparır. Bu problemlərin həlli daha dinamik və rəqabətli biznes mühitinin dəstəklənməsi üçün çox vacibdir.

Azərbaycanda biznes mühitinə onun əsas enerji bazarlarına yaxınlığı, Avropa və Asiya arasında keçid qapısı kimi strateji mövqeyi və neft ixracından asılılığı kimi regional amillər də təsir edir. Bu amillər ölkədə fəaliyyət göstərən biznes üçün həm imkanlar, həm də risklər yaradır. Məsələn, neft və qaz sektoru iqtisadi artımın dominant sürücüsü olaraq qalmasına baxmayaraq, qlobal neft qiymətlərindəki dalğalanmalar və şaxələndirməyə davam edən təkan qeyri-neft sektorlarında biznes üçün problemlər yaradır.

Mövcud nəzəriyyələrin Azərbaycan kontekstinə uyğunluğu

Göstərilən nəzəri çərçivələr bizneslərin həm unikal imkanlar, həm də çətinliklərlə üzləşdiyi Azərbaycan kontekstinə çox uyğundur. Məsələn, Porterin Beş Qüvvə modeli kənd təsərrüfatı, istehsal və xidmətlər kimi sektorlarda müəssisələrin üzləşdiyi rəqabət təzyiqlərini təhlil etmək üçün tətbiq oluna bilər. PESTEL təhlili hökumət siyasəti, texnoloji irəliləyişlər və sosial tendensiyalar kimi makro-ekoloji amillərin Azərbaycanda biznesə necə təsir etdiyini anlamağa kömək edə bilər. Eynilə, institusional nəzəriyyə biznes mühitinin formalaşmasında hökumətin və tənzimləyici orqanların rolu haqqında təsəvvür yaradır [8].

Azərbaycanda tənzimləyici mühit, siyasi sabitlik və maliyyəyə çıxış kimi institusional amillər biznes mənzərəsinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Bununla belə, biznes mühitinin yaxşılaşdırılması səylərinə baxmayaraq, bürokratiya, korrupsiya və maliyyəyə məhdud çıxışla bağlı problemlər qalmaqdadır. RBV nəzəriyyəsinin tətbiqi inkişaf etməkdə olan sektorlarda innovasiya və rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün insan kapitalı və təbii ehtiyatlar kimi yerli resurslardan istifadənin vacibliyini vurğulayır.

Biznes mühitinin dinamikasını izah edən nəzəri çərçivələri başa düşmək, bu gün biznesin üzləşdiyi problemləri müəyyən etmək və həll etmək üçün vacibdir. Porterin Beş Qüvvəsi, PESTEL təhlili, institusional nəzəriyyə və Resurs Əsaslı Baxış kimi nəzəriyyələr biznes davranışını formalaşdıran amillər haqqında dəyərli fikirlər verir. Bu nəzəriyyələr bizneslərin siyasi, iqtisadi və institusional amillərlə bağlı unikal problemlərlə üzləşdiyi Azərbaycan kontekstinə xüsusilə uyğundur. Bu çərçivələri tətbiq etməklə bizneslər və siyasətçilər inkişaf etməkdə olan biznes mühitini daha yaxşı idarə edə və davamlı inkişaf üçün strategiyalar hazırlaya bilərlər.

Nəticə və Təkliflər

Sürətlə dəyişən bugünkü qlobal iqtisadiyyatda biznes mühitinin problemlərinin dərk edilməsi və həlli dayanıqlı iqtisadi inkişaf üçün əsas məsələyə çevrilib. Unikal coğrafi mövqeyi və resurslara əsaslanan iqtisadiyyatı ilə Azərbaycan bu çağırışlardan istisna deyil. Azərbaycanda müasir biznes mühitinin tədqiqi bu gün müəssisələrin üzləşdiyi problemlərin mürəkkəbliyini və çoxşaxəli xarakterini vurğulayan bir sıra tənqidi fikirləri ortaya qoyur:

İqtisadi diversifikasiya mütləqdir: Neft və qazdan həddən artıq asılılıq Azərbaycan iqtisadiyyatını qlobal bazar dalğalanmalarına qarşı həssas edib. Kifayət qədər şaxələndirmənin olmaması qeyri-neft sektorlarının artımını ləngidir, ölkənin iqtisadi dayanıqlığını məhdudlaşdırır.

Tənzimləyici və Bürokratik maneələr: Həddindən artıq bürokratiya və qaydaların qeyri-ardıcıl tətbiqi kiçik və orta sahibkarlığın (KOB) inkişafına mane olub. Bu maneələr xarici investisiyaların qarşısını alır və yerli biznes daxilində innovasiyaları boğur.

Qeyri-adekvat Rəqəmsal İnfrastruktur: Azərbaycanda biznesin rəqəmsal transformasiyası ilk növbədə qeyri-adekvat infrastruktur və rəqəmsal savadlılığın olmaması səbəbindən ləng gedir. Bu geriləmə, getdikcə texnologiyaya əsaslanan qlobal bazarda yerli müəssisələri rəqabətdə dezavantajlı vəziyyətə saldı.

İş qüvvəsində Bacarıq Boşluğu: İnsan resurslarının mövcudluğuna baxmayaraq, işçi qüvvəsinin bacarıqları ilə müasir sənaye sahələrinin ehtiyacları arasında uyğunsuzluq mövcuddur. Bu qeyri-bərabərlik innovasiya, məhsuldarlıq və ümumi iqtisadi rəqabət qabiliyyətində problemlər yaratmışdır.

KOM-lar üçün maliyyəyə məhdud çıxış: İqtisadiyyatın şaxələndirilməsi üçün həyati əhəmiyyət kəsb edən kiçik və orta sahibkarlıq maliyyələşdirməyə çıxışda ciddi çətinliklərlə üzləşir. Yüksək faiz dərəcələri və məhdudlaşdırıcı kredit siyasəti onların artım potensialını məhdudlaşdırıb.

Ekoloji və Sosial Problemlər: Müəssisələr ətraf mühitə və sosial təsirlərə görə getdikcə daha çox yoxlama ilə üzləşirlər. Davamlılıq təcrübələrinə qeyri-adekvat riayət edilməməsi Azərbaycandakı müəssisələr üçün reputasiya riskləri və tənzimləyici problemlər yaradıb.

Qlobal İqtisadi Təzyiqlər: COVID-19 pandemiyasının davamlı təsirləri, geosiyasi gərginliklər və inflyasiya təzyiqləri ilə birlikdə biznes mühitinə qeyri-müəyyənlik qatları əlavə edərək, möhkəm adaptiv strategiyalar tələb edir.

Azərbaycanda biznes mühitinin müasir problemlərinin həlli ani həll yollarını uzunmüddətli strategiyalarla balanslaşdıran çoxşaxəli yanaşma tələb edir. İqtisadi diversifikasiya, rəqəmsal transformasiya, işçi qüvvəsinin inkişafı və maliyyəyə çıxış bu səyahətin mühüm komponentləridir. Bürokratik səmərəsizliklər və qlobal iqtisadi təzyiqlər kimi problemlər əhəmiyyətli olaraq qalsa da, onlar həm də islahatlar və innovasiyalar üçün imkanlar təqdim edir. Siyasətçilər, biznes liderləri və təhsil müəssisələri bu strategiyaları effektiv şəkildə həyata keçirmək üçün birlikdə çalışmalıdırlar. Bununla Azərbaycan özünü qlobal iqtisadiyyatda rəqabətədavamlı oyunçu kimi göstərə, gələcək nəsillər üçün davamlı artım və rifahı təmin edə bilər.

Yekun olaraq qeyd edək ki, biznes mühitində müasir problemlərin müəyyən edilməsi və həlli mürəkkəb, lakin zəruri bir işdir. Tədqiqat rəqəmsal transformasiya və tənzimləyici islahatlardan davamlılıq və işçi qüvvəsinin inkişafına qədər bu problemlərin çoxşaxəli xarakterini vurğulayır. Tövsiyə olunan strategiyaları həyata keçirməklə Azərbaycan davamlı iqtisadi artımı dəstəkləyən davamlı və rəqabətədavamlı biznes ekosistemi qura bilər.

Biznes mühitinin sürətlə dəyişən təbiəti o deməkdir ki, yeni problemlər yarandıqca bəzi tapıntılar köhnələ bilər. Üstəlik, mövcud tədqiqat ilk növbədə Azərbaycana yönəlib və anlayışlar daha geniş aktuallığa malik olsa da, digər regionların nüanslarını araşdırmaq üçün əlavə tədqiqatlara ehtiyac var. Gələcək tədqiqatlar Azərbaycanda aqrobiznesin potensialı və ya maliyyə inklüzivliyini təmin etməkdə fintech-in rolu kimi sektora xas problem və imkanları daha dərindən araşdırmalıdır. Digər ölkələrin uğurlu strategiyalarını və onların Azərbaycanda tətbiqini araşdıran müqayisəli tədqiqatlar da dəyərli təlimatlar verə bilər.

Qarşıdakı yol bütün maraqlı tərəflərin - bizneslərin, siyasətçilərin, elmi dairələrin və vətəndaş cəmiyyətinin birgə səylərini tələb edir. İnnovasiya, əməkdaşlıq və uyğunlaşma mədəniyyətini inkişaf etdirməklə Azərbaycan nəinki mövcud problemlərin öhdəsindən gələ bilər, həm də getdikcə bir-birinə bağlı və dinamik qlobal iqtisadiyyatda imkanlardan istifadə edə bilər. Davamlı araşdırma, dialoq və fəaliyyət ölkənin biznes mühitinin 21-ci əsrin tələblərinə uyğun olaraq inkişaf etməsini təmin etmək üçün vacib olacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər
2. Barney, J. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. Journal of Management, 17(1), 99-120.
3. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W. W. Norton & Company.
4. DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1983). The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. American Sociological Review, 48(2), 147-160.
5. Drucker, P. F. (1999). Management Challenges for the 21st Century. Harper Business
6. Johnson, G., Scholes, K., & Whittington, R. (2017). Exploring Corporate Strategy: Text and Cases. Pearson Education
7. Porter, M. E. (1980). Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. Free Press
8. Schwab, K. (2016). The Fourth Industrial Revolution. Geneva: World Economic Forum.
9. World Bank. (2020). Doing Business 2020: Comparing Business Regulation in 190 Economies. World Bank Group.

Гамид Кямран Ширинов
Докторант, АУК

Современные проблемы бизнес-среды и их определение

Резюме

Цель исследования **–** проанализировать и выявить основные проблемы современной бизнес-среды, сосредоточить внимание на их причинах и предложить эффективные стратегии их решения.

Методология работы представляет собой сочетание качественных методов, включая экспертные интервью и анализ конкретных случаев, а также количественных методов, таких как анализ статистических данных, для выявления и исследования современных проблем в бизнес-среде.

Прикладная значимость исследования состоит в том, чтобы дать политикам и лидерам бизнеса практические идеи для разработки эффективных стратегий и реформ, которые способствуют устойчивому экономическому росту и отвечают современным вызовам в бизнес-среде.

Результаты исследования выявляют критические проблемы современной бизнес-

среды, включая неэффективность регулирования, технологические пробелы и фрагментацию рынка, а также предлагают целевые решения для повышения конкурентоспособности и операционной эффективности.

Оригинальность и научная новизна исследования заключаются в комплексном анализе современных бизнес-задач, уникальных для Азербайджана, и предложении инновационных рамок и локализованных стратегий для решения нормативных, технологических и рыночных проблем в развивающемся экономическом ландшафте.

Ключевые слова: бизнес-среда, экономический ландшафт, локализованные стратегии, эффективные.

Hamid Kamran Shirinov
PhD-student, ACU

Modern problems of the business environment and their determination

Summary

The purpose of the study is to analyze and identify the main problems in the modern business environment, to focus on their causes and to propose effective strategies for their solution.

The methodology of the work consists of a combination of qualitative methods, including expert interviews and case studies, along with quantitative methods such as statistical data analysis, to identify and investigate modern problems in the business environment.

The applied importance of the research consists of effective insights for politicians and business leaders to formulate effective strategies and reforms that meet modern challenges in the business environment and promote sustainable economic development.

The results of the research identify critical challenges in the modern business environment, including regulatory inefficiencies, technological gaps, and market fragmentation, while proposing targeted solutions to enhance competitiveness and operational efficiency.

The originality and scientific novelty of the research lies in its comprehensive analysis of contemporary business challenges specific to Azerbaijan, and in proposing innovative frameworks and localized strategies to address regulatory, technological, and market challenges in the evolving economic landscape.

Key words: business environment, economic landscape, localized strategies, effective